

УДК 376.091.33–028.16–053.4–056.264

ХАРАКТЕРИСТИКА СТАНУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ 4-5 РОКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ ІІІ РІВНЯ

Тетяна Королюк, Ольга Ярмола

*Педагогічний коледж
Львівського національного університету імені Івана Франка
вул. Туган-Барановського, 7, 79005 Львів, Україна
info@pedagogicalcollege.lviv.ua*

Розглянуто основні форми зв'язного мовлення, описано особливості імпресивного та експресивного, діалогічного та монологічного мовлення у дітей 4-5 років із загальним недорозвиненням мовлення ІІІ рівня.

Ключові слова: монолог, діалог, зв'язне мовлення, спілкування, переказ, розповідь, опис, комунікабельність, фразове мовлення, розвиток мовлення.

Постановка проблеми. Оволодіння зв'язним мовленням – важлива складова загальної мовленнєвої культури дошкільника. Завдання розвитку зв'язного мовлення посідає одне з провідних місць у загальній системі роботи з розвитку мовлення. Зв'язне мовлення має надзвичайне значення для інтелектуального розвитку та самосвідомості дитини, воно позитивно впливає на формування таких її важливих особистісних рис, як комунікабельність, доброзичливість, ініціативність, креативність, компетентність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У статті розглянуто стан зв'язного мовлення у дошкільників старшого віку із загальним недорозвиненням мовлення ІІІ рівня (ЗНМ ІІІ). Для цього ми опрацювали праці таких фахівців: Ю. В. Рібцун, Р. Є. Левіної, Є. М. Мастюкової, О. В. Правдіної, Л. Л. Мелехової.

Виклад основного матеріалу. За допомогою добре розвинутого зв'язного мовлення дитина навчається чітко та ясно мислити, налагоджувати контакт з тими, хто її оточує, ініціювати власні ідеї, брати участь у різних видах дитячої творчості.

Процес навчання складається з кількох почергових етапів: з окремих слів творять прості фрази та складають речення. Кінцевий етап оволодіння зв'язним мовленням – вміння висловлювати у реченнях думки.

У дітей віком 4–5 років із загальним недорозвиненням мовлення III рівня розуміння зверненого мовлення значно розширюється та наближується до вікової норми, але помітні труднощі в граматичному оформленні речення. Зв'язне мовлення виконує низку важливих функцій, головною з яких є комунікабельність, що реалізується в двох основних формах – діалозі та монологі.

Діалог – форма мовної комунікації, учасники якої обмінюються репліками-висловлюваннями (Є. Єрмоленко) або реченнями. До лінгвістичних засобів усного мовлення діалогу належить розмовна лексика, фразеологія; фрази характеризуються уривчастістю, недомовленістю, скороченістю; наявністю складних і простих безсполучникових речень; імпровізація, реактивний характер висловлювання. Як і будь-якому тексту, діалогу властива зв'язність [4].

Монолог – мовлення однієї людини, орієнтоване на сприймання його іншими людьми, яке не передбачає миттєвого, безпосереднього відгуку слухачів. Орієнтація на слухача вимагає зрозумілості та змістовності мовлення, адже інформація, яку бажає вимовити мовець, невідома іншим. До лінгвістичних характеристик монологічного мовлення належать застосування переважно літературної лексики; розгорнутість висловлювання; наявність ускладнених конструкцій; прагнення до чіткого граматичного оформлення зв'язності на основі розгортання системи елементів зв'язку; певна завершеність [4].

Мовець здебільшого використовує позамовні та інтонаційні засоби виразності, проте, на відмінну від діалогу, вони відіграють другорядну роль, оскільки монолог менш емоційний.

Монолог, як основний засіб логічного та послідовного організованого повідомлення, є усвідомленішим та довільнішим за діалог. Монологічне мовлення потребує тривалішої внутрішньої підготовки, попереднього обдумування, зосередження на головному, передбачає вміння вибіркового користування доречними для конкретного випадку мовними засобами. Воно містить досягнення дитиною в оволодінні рідною мовою, його звуковою формою, лексичним складом, граматичною будовою [1].

На розвиток зв'язного мовлення значно впливає активізація словника, обсяг якого в цей період становить до 2,5 тис. слів. Висловлювання стають послідовнішими та розгорнутішими, хоча структура мовлення залишається ще недосконалою. Відбувається період інтенсивного розвитку контекстного мовлення, однак діти відчувають труднощі в адекватному доборі слів, у виборі теми, нерідко простежується порушення логічного зв'язку.

Діти оволодівають навичками переказу та розповіді. Переказують знайомі казки, складають коротенькі розповіді за картинкою, потребують

допомоги з боку дорослих. Дають коротку або розгорнуту відповідь. Характер діалогу дітей залежить від змісту їхньої спільної діяльності.

Діти користуються розгорнутим фразовим мовленням з елементами лексико-граматичного та фонетико-фонематичного недорозвитку [6].

Вони вже користуються всіма частинами мови, правильно вживають прості граматичні форми, намагаються будувати складнопідрядні та складносурядні речення. Поліпшується стан звуковимови, відтворення слів різної складової структури. У дітей вже немає труднощів у називанні предметів, дій, ознак, добре знайомих їм з життєвого досвіду. Вони можуть вільно розповідати про свою сім'ю, про себе, складають невеличкі розповіді.

У вільних висловлюваннях переважають прості поширені речення, майже не використовуються складні конструкції. В активному словнику переважають іменники і дієслова. Частина предмета можуть замінити назвою цілого слова. Не використовують синоніми, антоніми, багатозначні слова.

У висловлюваннях дітей переважають поширені речення. Діти не використовують складні конструкції, розповідають про себе, свою сім'ю, друзів, складають короткі розповіді.

Для дітей характерним є домінування широкої соціальної мотивації. Вони охоче розпочинають виконання завдань, однак швидко втомлюються і втрачають до них інтерес. У процесі навчальної діяльності вони потребують постійної допомоги та стимулювання з боку дорослого. Під час виконання завдань вони демонструють недостатню сформованість дій процесуального та підсумкового самоконтролю, вмінь діяти за зразком. Отже, у разі домінування широкої соціальної мотивації діти виявляють недостатній рівень сформованості саморегуляції [2]

У дітей із ЗНМ III рівня простежуються стійкі відхилення в засвоєнні і застосуванні граматичних засобів мовлення. Недоліки у використанні лексики, граматики, звуковимови яскраво виявляються в різних формах монологічного мовлення: переказі, складанні оповідання за малюнком або серією малюнків, із власного досвіду, розповіді-описі. Діти розуміють логічну послідовність, але лише перелічують дії під час складання оповідання за серією малюнків. У переказах казок, невеличких знайомих текстів пропускають окремі ланки, "гублять" дійових осіб, іноді змінюють логічну послідовність подій. Розповідь-опис мало доступна дітям, перелічуються окремі предмети та їхні частини. Діти, зазвичай, не супроводжують розповіддю ігрові ситуації. Частина дітей може лише відповідати на запитання. У монологічному мовленні діти використовують здебільшого прості речення, простежуються труднощі і невміння поширювати речення і будувати складні конструкції (складносурядних і складнопідрядних) речень. Самостійне спілкування з тим, хто їх оточує, часто залишається утрудненим і зрозуміле лише після відповідних пояснень дорослих.

Без спеціального спонукання до розмови діти малоактивні, ініціаторами спілкування стають в окремих випадках, що зумовлює недостатню комунікативну спрямованість мовлення.

Неповноцінна мовленнєва діяльність у деяких випадках відображається на формуванні сенсорної, інтелектуальної та афективно-вольової сфери [6].

Аналіз формування зв'язного мовлення виявляє труднощі в оволодінні основних її видів: переказом, складанням розповідей з опорою на картину, за заданим планом тощо. У своїх самостійних розповідях діти нерідко лише перелічують змальовані предмети і дії, зупиняються на другорядних деталях – опускаючи головне в змісті. Під час переказу виникають труднощі у відтворенні логічної послідовності дій.

Висновки. Отже, за допомогою добре розвинутого зв'язного мовлення дитина навчається чітко та ясно мислити, легко налагоджує контакт із оточуючими, бере участь у різних видах дитячої творчості. Воно відіграє важливу роль у формуванні та розвитку особистості.

1. *Богуш А. М.* Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методики навчання дітей рідної мови дошкільних навчальних закладах. Підручник / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш; за ред. А. М. Богуш. – [2-ге вид., доп.] – К. : Видавничий дім “Слово”, 2011. – 704 с.
2. *Логопедія.* Підручник / за ред. М. К. Шеремет – К. : Видавничий дім “Слово”, 2010. – 376 с.
3. *Малярчук А. Я.* Обстеження мовлення дітей: Дидактичний матеріал / А. Я. Малярчук. – К. : Літера ЛТД, 2003. – 104 с.
4. *Манько Н. В.* Діагностика і корекція мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку: нау.-метод. посіб. / Н. В. Манько – К. : КНТ, 2008. – 256 с.
5. *Пенькова О.* Розвиток мовлення у дітей / О. Пенькова // Журнал “Психолог”. – 2005. – № 42. – С. 5–7.
6. *Рібцун Ю. В.* Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ: програмно-методичний комплекс / Ю. В. Рібцун. – К. : Освіта України, 2011. – 292 с.
7. *Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят: навч. метод. посібн.* – К. : Вид. дім. “Шкіл.світ” : вид. Л. Галіцина, 2006. – 119 с.

**CHARACTERISTIC OF THE COHERENT SPEECH OF THE 4-5 YEAR-
OLD CHILDREN WITH THE GENERAL UNDERDEVELOPMENT
OF THE III LEVEL SPEECH**

Tetyana Korolyuk, Ol'ha Yarmola

*Pedagogical College of
Ivan Franko National University of L'viv
Tuhan-Baranovsky Str., 7, UA – 79005 L'viv, Ukraine
info@pedagogicalcollege.lviv.ua
Phone: (032) 275 65 40*

The article reviews the main forms of the coherent speech; describes the aspects of impressive and expressive, dialogical and monological speech of the 4–5 year-old children with the general underdevelopment III level speech.

Key words: monologue, dialogue, coherent speech, communication, retelling, narrative, description, communicability, phrase speech, speech development.

**ХАРАКТЕРИСТИКА СОСТОЯНИЯ СВЯЗНОЙ РЕЧИ ДЕТЕЙ
С ОБЩИМ НЕДОРАЗВИТИЕМ РЕЧИ III УРОВНЯ**

Татьяна Королюк, Ольга Ярмола

*Педагогический колледж
Львовского национального университета имени Ивана Франко
ул. Туган-Барановского, 7, 79005 Львов, Украина
info@pedagogicalcollege.lviv.ua*

В статье рассмотрены основные формы связной речи, описаны особенности импрессивной и экспрессивной речи, диалогической и монологической речи у детей 4-5 лет с общим недоразвитием речи III уровня.

Ключевые слова: монолог, диалог, связную речь, общение, перевод, рассказ, описание, коммуникативность, фразовое вещание, развитие речи.

Стаття надійшла до редколегії 04.09.2012

Прийнята до друку 14.11.2012